

MITJA SADEK*

Podoba srednjeameriških dežel v pismu meksikajnarja Rajmunda Urbančiča

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja vsebino in kontekst pisma, ki ga je leta 1865 iz mehiškega mesta Puebla domov svojemu bratu poslal meksikajnar Rajmund Urbančič. V pismu, ki ga Zgodovinski arhiv Ljubljana hrani v Enoti za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, Rajmund Urbančič opisuje svoje dvomesečno potovanje od Trsta preko Gibraltarja in Karibov do mehiškega celinskega mesta Puebla. Širše vsebinsko ozadje pisma je v prispevku predstavljeno na podlagi virov iz slovenskih arhivov ter avstrijskega državnega arhiva.

KLJUČNE BESEDE

Rajmund Urbančič, mehiška ekspedicija, meksikajnarji, Srednja Amerika, avstrijska vojna mornarica, cesar Maksimilijan

ABSTRACT

THE IMAGE OF CENTRAL AMERICAN COUNTRIES IN A LETTER BY THE MEXICANO RAJMUND URBANČIČ

The article presents the content and context of a letter that the Mexicano Rajmund Urbančič sent home to his brother from Puebla, Mexico in 1865. In the letter, which is preserved in the Historical Archives Ljubljana, Unit for Dolenjska and Bela Krajina Novo mesto, Rajmund Urbančič describes his two-month journey from Trieste, through Gibraltar and the Caribbean, to the Mexican mainland city of Puebla. The broader background of the letter is presented on the basis of sources from Slovenian archives and the Austrian State Archives.

KEY WORDS

Rajmund Urbančič, Mexican expedition, Mexicanos (Slo. Meksikajnarji), Central America, Austrian Navy, Emperor Maximilian

* mag., arhivski svetovalec, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, Novo mesto, Slovenija, mitja.sadek@zal-lj.si

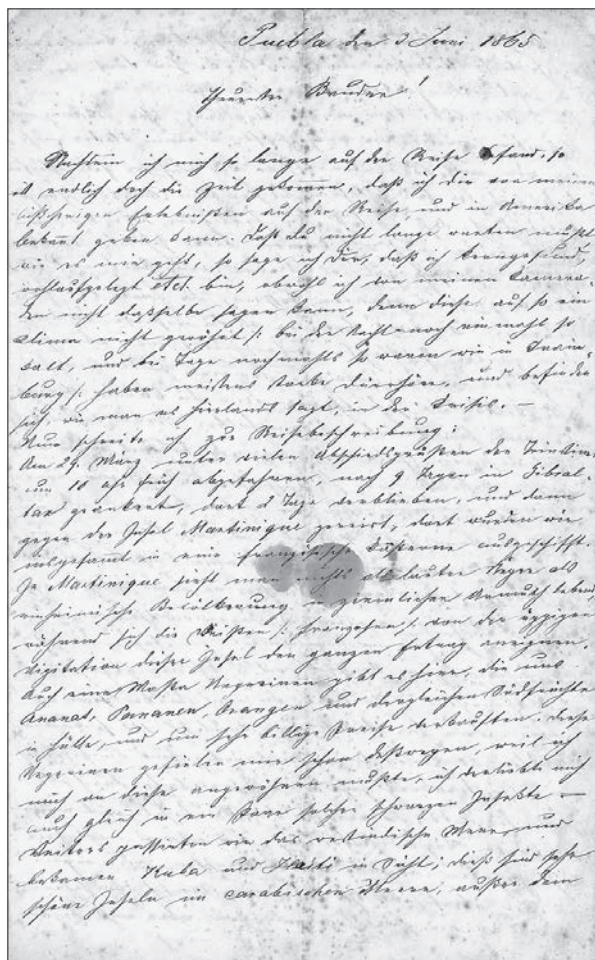
Med brskanjem po gradivu Zbirnega fonda v novomeškem arhivu sem naletel na dokument, ki je v arhivskem popisu označen z naslednjimi besedami: »Pismo Rajmunda Urbančiča bratu iz mehiškega mesta Puebla, 1865 (doma verjetno iz okolice Kranja, vojak, s cesarjem Maksimilijanom v Mehiki)«. Pismo, ohranjeno brez ovojnice, je napisano na petih straneh v dobro čitljivi nemški kurenti. Popis še dodaja, da je bilo pismo v novomeško enoto Zgodovinskega arhiva Ljubljana skupaj z drugim gradivom prevzeto leta 1987 iz Dolenjskega muzeja in da ni znano, kako je prej prišlo v muzej. Pismo se je torej ohranilo brez vsakršnega konteksta, ki bi nam vsaj malce olajšal razlago o njegovem ozadju.

Glavni namen prispevka je predstaviti vsebino tega zanimivega pisma, in sicer v obliki komentiranega prevoda. V uvodu bom navedel nekaj drobcev o življenju avtorja pisma, o katerem mi je uspelo nekaj malega izluščiti zlasti za obdobje pred njegovo mehiško odpravo. Ime in priimek

avtorja pisma razkrijeta že zapis na hrbtni strani pisma (*Pismo iz Mehike od Rajmunda Urbančiča*) in njegov podpis na koncu pisma. Pismo opisuje njegovo dvomesečno potovanje od Trsta preko Gibraltarja in Karibov do mehiškega celinskega mesta Puebla, kjer je bilo 3. junija 1865 napisano. Iz njega je jasno razvidno, da je bil Rajmund Urbančič pripadnik avstrijske prostovoljne vojske, ki je poskušala pod vodstvom habsburškega nadvojvode Ferdinanda Maksimilijana vzpostaviti vojaško in politično nadvlado v Mehiki. Maksimilijan je bil leta 1864 s podporo francoskega cesarja Napoleona III. postavljen za mehiškega cesarja, toda zaradi srditega upora Mehičanov so začeli Habsburžani že istega leta v domovini zbirati vojaške prostovoljce. Za to avanturo se je odločilo več kakor šest tisoč mož, večinoma iz želje po zaslužku in vojaški karieri. Eden od teh, ki so se med letoma 1864 in 1867 v Mehiki bojevali kot prostovoljni vojaki, je bil Rajmund Urbančič, ki je bil pehoti kot navaden vojak, kakor je razvidno iz seznama mehiških prostovoljcev iz Kranjske, dodeljen 24. julija 1864.² V tem seznamu še izvemo, da se je Urbančič rodil leta 1836 v Škofji Loki.³

Pregled rojstnih matičnih knjig župnije Škofja Loka hitro razkrije napako v zgoraj omenjenem seznamu, saj se je Rajmund Urbančič dejansko rodil precej kasneje, 27. aprila 1842. Do napake je prišlo ob vpisu med prostovoljce. Najverjetneje je šlo za lapsus, morda pa se je hotel tedaj 22-letni Rajmund namenoma postarati za šest let, čeprav iz takratnih javnih pozivov ni razvidno, da bi bila njegova dejanska starost nižja od dovoljene.⁴

Oče in mati Rajmunda Urbančiča sta prihajala iz uglednih družin. Mati Jožefa se je rodila leta 1806 v Dorfarjah očetu Vincenciju Demšarju in materi Antoniji pl. Sallenstein, oče Franc Urbančič pa leta 1793 v Višnji Gori Antonu Urbančiču in Elizabeti pl. Seethal.⁵ Franc Urbančič je naredil uspešno uradniško kariero. Tako ga med letoma 1819 in 1822 najdemo v službi pisarja na gospostvu in upravnem uradu Ruperčvrh.⁶ Ko se je novembra 1822 v bližnjem Novem mestu poročil s 13 let mlajšo Jožefo Demšar, je že nastopil službo kontrolorja in davčnega prejemnika na okraj-

Prva stran pisma Rajmunda Urbančiča njegovemu bratu, Puebla, 3. 6. 1865 (SI ZAL NME/0218, t. e. 7).

1 SI ZAL NME/0218, t. e. 7.

2 SI AS 1080, t. e. 17, f. 23.

3 Rojstno leto 1836 se ponovi tudi v glavni knjigi mehiške prostovoljne vojske (AT OeStA/KA AdT Mexiko Akten 138).

4 Gl. poziv ljubljanskega mestnega magistrata z dne 3. 6. 1864, ki za prostovoljce določa le najvišjo dovoljeno starost 40 let (*Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, 17. 6. 1864).

5 NŠAL, ŽA Stara Loka, Matične knjige, R 1803–1808, str. 33; NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1784–1823, str. 56.

6 Schematismus des Laibacher Gouvernement-Gebieths (za leta 1819–1822).

ni gosposki Velesovo.⁷ Zatem je finančno službo opravljal še na okrajnem uradu v Kranju ter na gospodstvu Stična, leta 1835 pa je začel delati kot finančni kontrolor na kameralnem gospodstvu Škofja Loka, kjer je z družino bival v gradu na naslovu Mesto I.⁸

Franco in Jožefi Urbančič se je v zakonu rodilo sedem otrok. Prvorojenka Jožefa, rojena leta 1825 v Adergasu, je umrla že naslednje leto za grižo (*Ruhr*).⁹ Prvi od njunih šestih sinov Ignac Ernst se je rodil leta 1827 v Kranju, umrl pa leta 1836 za isto boleznijo kot njegova sestra.¹⁰ V Stični sta nato prišla na svet Janez Nepomuk leta 1829 in Avguštin leta 1831.¹¹ V Škofji Loki, ki je bila zadnja postaja karijerne poti očeta Franca, so se rodili še Francišek leta 1836, Ignac leta 1838 in Rajmund leta 1842.¹² Ignac je šel po očetovih stopinjah, saj je, med drugim v Kranju, služboval kot davčni uradnik.¹³ Družina Urbančič je na škofjeloškem gradu živela vsaj do smrti očeta Franca leta 1856.¹⁴ Iz popisa prebivalstva iz leta 1869 je razvidno, da tega leta noben družinski član ni več živel v Škofji Loki.¹⁵

Kot omenjeno, je Rajmundovo pismo, ki je povsem zasebne narave, napisano v nemščini. Ta jezik je bil članom družine Urbančič, ki je bila slovenskega porekla, očitno na prvem mestu, nedvomno pa je bil njihov prvi jezik pisne komunikacije, zunanji znak dobre izobrazbe in pripadnosti višjemu socialnemu sloju. O ugledu družine Urbančič med drugim govori dejstvo, da sta bila Rajmundova krstna botra okrajni komisar v Kranju Janez Elsner in njegova žena Viktorija.¹⁶

Iz pozdravov na koncu pisma izvemo, da so bili Urbančiči povezani z družino Kalker, ki je imela v Kranju v lasti grad Khislstein.¹⁷

Moje raziskovanje življenjske poti Rajmunda Urbančiča bi se na tej točki bržkone ustavilo, če ne bi v zadnjem delu pisma v nekoliko zagonetnem slogu avtor omenil, da je v mehiškem mestu Orizaba govoril s cesarjem ter da ga je cesar prepoznal in ohrabil glede mornarice v prihodnosti.¹⁸ Na podlagi dejstva, da je Maksimilijan, sicer deset let starejši od Rajmunda, naredil vojaško kariero v avstrijski mornarici, je bilo mogoče sklepati, da sta se poznala iz mornariških vrst in da je torej tudi Rajmund služil v mornarici. V dunajskem vojnem arhivu ohranjena personalna mapa Rajmunda Urbančiča je to nazadnje tudi potrdila.¹⁹ Iz dosjeja je razvidno, da je Rajmund Urbančič opravil tri razrede realke v Ljubljani, nato pa se je 1. avgusta 1858 kot šestnajstletnik pridružil avstrijski mornarici. Najprej je tri mesece služil v mornariški pehoti (*Marine Infanterie Regiment*), nato je bil slabi dve leti gojenec prvega razreda (*Eleve erster Klasse*), 28. julija 1860 pa je pridobil čin mornariškega kadeta (*See Cadet*). Govoril in pisal je nemško, italijansko in slovensko, nekoliko tudi angleško, pri čemer je pri slovenščini večkrat oznaka, da jo piše slabše.²⁰ V ocenah je vedno opisan kot zdrav in močan, prav tako je dobro prenašal morje. Med posebnimi spretnostmi pri njem navajajo znanje plavanja ter v manjši meri sabljanje. Večinoma je služil na Jadranu na ladjah Dandolo, Schwarzenberg, Schooner-Möve in na linijski bojni ladji Kaiser. Leta 1863 je na ladji Saida opravil zaključno učno vožnjo (*Instruktionsfahrt*), med katero so obpluli jadransko in jonsko otočje vse do grškega Pireja. Edini stik z vojno je imel že leta 1859, ko je bil na bojni ladji Schooner-Möve v bližini mesta Chioggia.

Kadet Rajmund Urbančič se je sprva očitno brez večjih težav prilagodil mornariškemu življenju, saj so nadrejeni njegovo vedenje za leto 1859 dobro ocenili. Dostojno se je obnašal tako do nadrejenih kakor do svojih tovarišev. Njegov značaj je bil opisan kot dobrodušen in flegmatičen. Od leta 1860 pa smo priča nenadnemu negativnemu obratu.

7 NŠAL, Novo mesto – Kapitelj, Matične knjige, P 1770–1845, str. 84.

8 Schematismus von Krain und Kärnten (za leto 1827), Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebiet im Königreich Illyrien (za leto 1829), Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebiet im Königreich Illyrien (za leto 1835).

9 NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige, R 1823–1861, str. 9; M 1823–1861, str. 7.

10 NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1818–1828, str. 86; NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, M 1834–1857, str. 28.

11 NŠAL, ŽA Stična, Matične knjige, R 1796–1836, str. 171 in 174. Avguštin je umrl leta 1858 v Škofji Loki zaradi odpovedi pljuč (*Lungenlähmung*).

12 NŠAL, ŽA Škofja Loka, Status animarum 1791–1893 (napačna letnica rojstva Ignaca: 1839); NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1828–1848, str. 105, 136, 168.

13 NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1867–1879, str. 63; rojstvo sina Avgusta leta 1871; SI ZAL ŠKL/0063, t. e. 26 (za podatek se zahvaljujem Juditi Šega).

14 NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, M 1834–1857, str. 169.

15 SI ZAL ŠKL/0063, t. e. 144 (za številne koristne napotke pri raziskovanju družine Urbančič se zahvaljujem dr. Mihi Preinfalku).

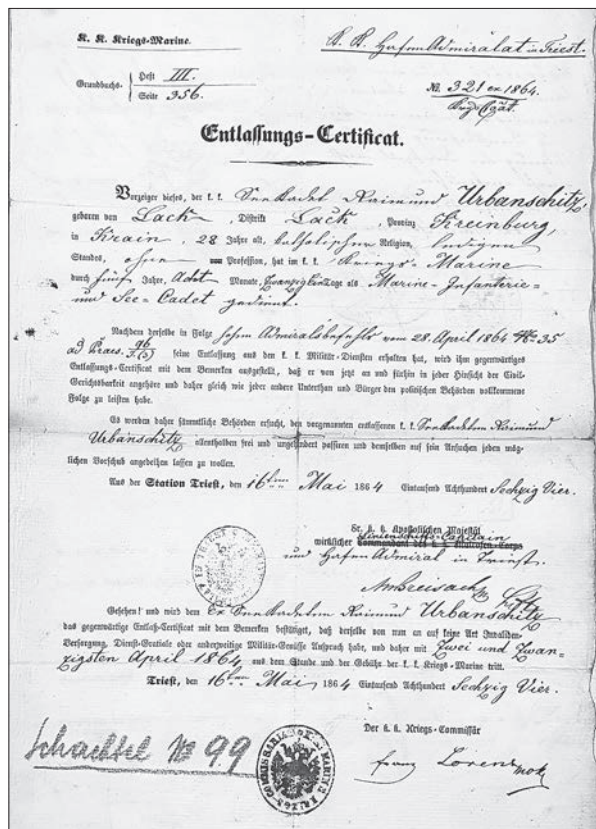
16 NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1828–1848, str. 168.

17 Smole, *Graščine* Ljubljana, 1982, str. 215.

18 *In Orizaba habe ich mit dem Kaiser gesprochen, er hat mich erkannt und für die Marine auf spätern Zeiten getröstet.*

19 AT OeStA/KA Marine NMA PA Offiziere und Beamte Akten QL 5931 (za posredovanje se zahvaljujem dr. Barbari Žabota).

20 Slovenski jezik se v personalni mapi Rajmunda Urbančiča večinoma označuje z izrazom *illyrisch*, le v zadnji oceni za leto 1863 je uporabljen izraz *krainerisch*.

Potrdilo o odpustu iz mornarice za Rajmunda Urbančiča, Trst, 16. 5. 1864 (AT OeStA/KA Marine NMA PA Offiziere und Beamte Akten QL 5931).

V letnih opisih njegovega vedenja so se začele nizati negativne ocene, ki so se vsako leto samo še dodatno slabšale: premalo zagnan, slab pri vojaškem urjenju, nemaren pri oblačenju v uniformo, do nadrejenih spoštljiv, vendar nevojaški (*unmilitärisch*), do podrejenih brez energije in popustljiv, na morju premalo pozoren. Pojavljati so se začele celo obtožbe zaradi finančnih dolgov. 26. novembra 1862 je bil pred vojaškim sodiščem v Benetkah obsojen na devet mesecev strogega kazenskega zapore zaradi prestopka zoper javno moralo ter zaradi nespoštljivega vedenja do vojaške straže. Nekoč solidna značajska ocena je bila leta 1863 prav porazna: nagnjen k pijači, zahrbtn, lahkomiseln in nenehno zadolžen. Njegovo napredovanje po lestvici mornariških častnikov je bilo s tem za vedno zaustavljeno, njegova usoda v mornarici pa dokončno zapečaten. 16. maja 1864 je po slabih šestih letih služenja v Trstu prejel potrdilo o odpustu iz mornarice, s čimer je ostal brez vsakršnih pravic in privilegijev, ki bi sicer izhajali iz vojaške službe. V takšni situaciji, morda še med služenjem v mornarici, se je Urbančič odločil preizkusiti svojo življenjsko srečo daleč stran preko Atlantika. Kmalu zatem, 24. julija 1864, je bil kot pehotni vojak dodeljen prostovoljni vojski mehiške ekspedicije.

Rajmund Urbančič je pismo bratu napisal v mehiškem mestu Puebla 3. junija 1865. V njem predstavi vtise z dvomesečnega potovanja, ki se je začelo v Trstu 29. marca istega leta.²¹ Opisuje razmere na Martiniku in v Mehiki, tamkajšnje prebivalstvo in gospodarsko situacijo s poudarkom na navajanju cen izdelkov, zlasti hrane in pijače. Ob opisovanju razlik med domačo in tujo kulturo se nikoli ne izogne estetski oceni nežnejšega spola, nad katerim je vidno navdušen. V besedilo včasih vplete tudi doživljanje vojaka, vendar vojaške zadeve nikoli niso v ospredju njegovega zanimanja. Iz celotnega pisma vejeta Urbančičev previdni optimizem in zadovoljstvo z razmerami, ki jih je našel v Mehiki. V deželi, ki jo je prišel zavojevat kot vojak, si v resnici bolj kot vojskovanja želi izkoristiti vse priložnosti, ki jih ta ponuja: zaslužiti kup denarja, osvojiti kakšno dekle in nasploh uživati v vseh darovih eksotične dežele.

Posebej zanimivi sta že omenjena opazka o srečanju s cesarjem Maksimilijanom ter ocena, da je cesar za razliko od avstrijske vojske pri mehiškem prebivalstvu zelo priljubljen. Z Rajmundovim neslavnim odpustom iz mornariških vrst maja 1864 je bil Maksimilijan morda seznanjen že pred njunim srečanjem v mehiški Orizabi. Morda mu je Rajmund takrat to sam povedal, cesar pa ga je glede tega pomiril, verjetno z obljubo kariere v mehiški mornarici. Sklepamo lahko, da Rajmund kljub nesrečnemu razpletu svoje mornariške epizode ni izgubil kariernih ambicij, saj je tudi v novi vlogi vojaškega prostovoljca postopoma napredoval. Glede na datume njegovih napredovanj je bil očitno že med pripravami na mehiško ekspedicijo v Ljubljani 18. septembra 1864 povišan v patrolnega vodnika (*Patrouilleführer*) ter 2. februarja 1865 v podlovca (*Unterjäger*), po prihodu v Mehiko pa 31. avgusta 1865 v vodnika (*Führer*) ter leta 1866 v feldvebla 2. razreda (*Feldwebel 2. Klasse*).²² Ko je na začetku decembra 1866 Maksimilijan razpustil prostovoljne vojaške enote, se je večina vojakov odločila za povratek v domovino, slaba četrtnina pa za včlanitev v novoustanovljeno mehiško nacionalno vojsko. Med slednjimi je bil tudi Rajmund Urbančič, ki je bil 31. decembra 1866 ob vključitvi v novo vojsko odlikovan z bronasto medaljo za vojaške zasluge.²³

²¹ V Meksikajnarjevem dnevniku, ki ga je 12. septembra 1930 objavila revija *Življenje in svet*, je Ivan Zapotnik do Mehike potoval po isti poti, ki jo je nekaj mesecev kasneje opravil Rajmund Urbančič: Trst (17. 12. 1864), Gibraltar (29. 12. 1864), Martinik (8. 1. 1865), Veracruz (2. 2. 1865). Le nekaj dni pred Zapotnikom je z istimi postanki potoval tudi Franc Kastelic (gl. seznam literature na koncu članka).

²² AT OeStA/KA AdT Mexiko Akten 138.

²³ AT OeStA/KA AdT Mexiko Akten 138.

Zadnji podatek o njegovem življenju, ki sem ga zasledil v virih, je zabeležen v evidenci avstrijsko-mehiške prostovoljne vojske:²⁴ Rajmund Urbančič se je, očitno leta 1867, vrnil v Evropo in tako preživel mehiško avanturo ter padec režima Maksimilijana I. Mehiškega, ki se je končal z njegovo eksekucijo 19. junija 1867.

Prevod pisma

Puebla, 3. junij 1865

Najdražji brat!

Po tako dolgi poti je končno prišel čas, da ti lahko poročam o svojih dosedanjih doživetjih na potovanju in v Ameriki. Da se ne bi predolgo spraševal, kako sem, naj ti povem, da sem zdrav ko dren, lepo rejen itd. Tega pa ne bi mogel reči za svoje bojne tovariše, saj ti, nevajeni takšnega podnebja – ponoči je še enkrat tako mrzlo in podnevi še enkrat tako vroče kot v Kranju –, povečini trpijo za močno diarejo in imajo, kot pravijo v teh krajih, krizo.²⁵

Ob številnih pozdravih v slovo, ki so nam jih namenili Tržačani, smo odpluli 29. marca ob 10. uri. Po devetih dneh smo se zasedrali v Gibraltarju, kjer smo ostali dva dneva, nato pa odpotovali proti otoku Martinik. Tam so nas vse skupaj izkrkali v francosko kasarno. Na Martiniku vidiš samo črnce, ki kot domorodno prebivalstvo živijo v precejšnji revščini, medtem ko si belci (Francozi) prisvajajo ves donos bujne otoške vegetacije. Tu je tudi mnogo črnk, ki so nam v velikih količinah in zelo poceni prodajale ananas, banane, pomaranče in drugo južno sadje. Te črnke so mi bile všeč že zaradi tega, ker sem se moral nanje navaditi, v nekaj teh črnih žuželk sem se kar takoj zaljubil.

Nadalje smo prepluli Zahodnoindijsko morje ter zagledali Kubo in Haiti. To sta zelo lepa otoka v Karibskem morju. Razen Mehiškega zaliva nismo videli nič omembe vrednega. Tam je zelo veliko plitvin in peščenih sipin, ki so podaljšale in otežile našo vožnjo.

8. maja smo se zasedrali v Veracruz. Izkrkali so nas brez orožja in streliva, nastaniti pa smo se morali v nekem samostanu, kjer smo spali na pernicah. Spati s pernico na tleh je tukaj za vojake nekaj tako običajnega, da do današnjega dne, tj. 3. junija, v Ameriki še nisem spal na postelji. Veracruz mi je zelo všeč, gre za novo mesto s samimi dolgimi in ravnimi ulicami. Polt tukaj rojenih prebivalcev je malce bolj rjava od naše,

polt nežnega spola pa se ne razlikuje prav nič od polti naših žensk. V Veracruzu so vsa živila zelo draga, kajti najmanjši kovanec, ki ga tu poznajo, je pol reala, ki je v našem denarju vreden 13 in 1/3 krajcarja.²⁶ Za to lahko dobiš kavo, čokolado, mesno jed, dve jekleni peresi, svinčnik – vsako stvar za pol reala. Steklenica vina stane štiri reale, to je en naš goldinar, medtem ko v notranjosti stane osem do šestnajst realov. Transport vsega, kar ne raste ali ni izdelano v tej deželi, je izjemno drag, saj ceste niso vzdrževane. Za voz, ki ga na evropskih cestah vlečeta dva konja, potrebuješ dvanajst mezgov, ki so še močnejši od konj. Tu namreč mezeg stane 100 goldinarjev, konj pa 60.

Neobičajne so železnice. V Veracruzu gre železnica s konjsko vprego²⁷ po vseh mestnih ulicah. Tam divjajo mezgi, ki vlečejo za seboj mnogo voz, pri čemer nihče ne pazi, če povozijo človeka ali žival. Če je pri tem povožen človek, ga odnesejo na pokopališče, kjer ga ne pokopljejo kot pri nas, ampak zazidajo. Če pa pogine žival, bodisi mezeg bodisi vol, je ne odstranijo z ulice, ampak je tu polno mrhovinarjev, ki se zberejo v tisočih, še preden je žival povsem mrtva in to popolnoma požrejo. V Veracruzu tudi mestne policiste kličejo mrhovinarji, in če jim kdo kaj naredi, mora plačati štiri pesose kazni, to je osem goldinarjev. Neki francoski vojak mi je pripovedoval, da je nekoč v pokolu 80 ljudi obležalo mrtvih. Ko so hoteli po štirih dneh pokopati trupla, so našli samo še kosti – vse so požrli mrhovinarji. Železnica nima določenih ur, ko naj bi vozila, saj vlak odpelje takrat, ko se nabere dovolj ljudi. Predstavljam pa si, kako gre ta storija: tračnice samo položijo na ravna tla in se peljejo po njih, če pa naletijo na sotesko ali vodotok, čez zgradijo lesen most brez kakršnih koli pravil.

Po tej železnici smo se peljali do kraja Paso del macho,²⁸ ki pozna samo lesene, provizorično grajene hiše. Ko bo železnica zgrajena od tod naprej, bo tudi ta kraj izginil. Njegova okolica je zelo lepa, tu lahko najdeš obilo kaktusov, visokih sedem sežnjev,²⁹ datljevih palm, oranževcev, limonovcev in bombaževcev. Od tod naprej smo morali pohod opraviti peš, pri čemer smo hodili samo po gozdu, polnem najrazličnejših rastlin, grmovja in dreves, ki jih niti ne poznam.

24 AT OeStA/KA AdT Mexiko Bücher Ktn. 60.

25 V izvorniku: ... *befinden sich wie man es hierlands sagt in der Krisis*. Povedna je tudi primerjava s Kranjem: sodeč po tem bi bil naslovnik pisma lahko Rajmundov brat Ignac, ki je nekaj časa živel in služboval v tem mestu. V Kranju se je leta 1871 rodil tudi Ignačev sin Avgust, ki je kasneje umrl v Trstu (SI ZAL ŠKL/0063, t. e. 26).

26 1 goldinar je imel 100 krajcarjev. Za približno primerjavo denarnih vrednosti iz članka navajam nekaj podatkov za leto 1865: 1 jajce so na ljubljanski tržnici prodajali za 1 krajcar, kilogram mesa za 40 krajcarjev, letna naročnina na dnevnik *Laibacher Zeitung* je znašala 11 goldinarjev, letna plača gimnazijskega učitelja pa okoli 800 goldinarjev.

27 V izvorniku: *Pferdebahn*.

28 V izvorniku: *Passo di maggio* (Rajmunda je tu očitno zavedlo znanje italijanščine, saj je krajevno ime skoval kar v tem jeziku – Majski prelaz. Razlika v izgovoru med obema je sicer res majhna).

29 Verjetno je mišljen dunajski seženj, ki je znašal 1,89 metra.

Včasih smo videli kako hišico iz lesa, pokrito z listjem aloje. Po tridnevnem pohodu smo nazadnje prišli do Cordobe.³⁰

Cordoba je zelo lepo mesto. Tukajšnje ulice so kot v vseh mehiških mestih ravne in zelo dolge. Cordoba ima prelepe hiše in mnogo cerkva s samostani. Tu dobiš vsa živila dosti cenejša in nasploh so ta cenejša, bolj ko greš v notranjost dežele. Ko smo prikorakali v mesto, je igrala naša godba, kar je Mehičanom zelo ugajalo. Videli smo izjemno lepa dekleta, ki so se kar prerivala, da bi nas videla in slišala našo glasbo. Za želodce smo poskrbeli v kavarnah ali gostilnah in tudi tu so bili domačini do nas zelo prijazni in ustrežljivi.

Iz Cordobe smo pohod nadaljevali proti Orizabi, ki leži pod istoimensko goro, stalno pokrito z ledom.³¹ Orizaba je približno dvakrat tako velika kot Ljubljana, saj ima dvajset tisoč prebivalcev. Dekleta so tukaj zelo lepa, moški rod pa je grd. Imajo podel, surov videz in nam niso naklonjeni. V Orizabi je približno štirideset cerkva s samostani, ki so vse izjemno bogate. Prebivalci si lahko komajda privoščijo posteljo za spanje in morajo vse oddati duhovščini, da lahko krasijo cerkve in samostane.

Po nekaj dneh počitka smo odšli naprej in po štirih dneh pohoda skozi neprekinjeno peščeno puščavo prispeli v Pueblo. To je mesto s sedemdeset tisoč prebivalci in sedemdeset cerkvami s samostani. Tu je vsak dan procesija, na kateri duhovščina koraka v praznji opravi. Ves dan se sliši zvonjenje zvonov. Tukaj so dekleta resnično tako lepa, da še nikoli nisem videl tako lepih. Živila so za nas poceni in lahko dobiš vse, kar si želiš: pivo, klobase, šunko itd. Za plačo vsake pet dni prejmem tri goldinarje, poleg tega dobim hrano zjutraj, opoldne in zvečer.³² Te tri goldinarje lahko porabim na enak način kot v Ljubljani, zato ne zahtevam prav nič višje plače. Steklenica piva stane 13 in 1/3 krajcarja. V kavarnah ali gostilnah plačaš ravno toliko za katero koli jed.

V Orizabi sem govoril s cesarjem, prepoznal me je in me ohrabil glede mornarice za v bodoče. Čez nekaj dni grem naprej proti glavnemu mestu Meksiku, kjer sem določen za garnizijo.

O političnih razmerah lahko rečem le toliko, da je Maksimilijan zelo priljubljen. Ljudje ne prenašajo naše vojske zaradi tega, ker naj bi domnevno kvarila moralo te dežele. Veliko se govori o razpustitvi naše čete. Sam bi bil tega zelo vesel, saj bi lahko zaslužil kup denarja. Ljudje nas bi namreč radi imeli tu kot civiliste. Tu manjka delavcev, ki zaslužijo poleg tega, kar potrebujejo za hrano, od deset do šestnajst goldinarjev dnevno. Tukaj izdelujemo črnilo, kremo za čevlje itd.

ter zaslužimo dnevno po pet goldinarjev – sam sem izdelal že nekaj steklenic črnila.

Prosim te, da pozdraviš in poljubiš mamo, Francla, Ceneta, Mimi, ostalo družino in druge moje prijatelje.³³ Pozdravi tudi gospo pl. Kalker.³⁴

Mnoge poljube tudi tebi in ostajam še naprej tvoj iskreni brat.

Rajmund Urbančič, l.r.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AT ÖStA/KA – Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv

AT OeStA/KA Marine NMA PA Offiziere und Beamte Akten

AT OeStA/KA AdT Mexiko Akten

AT OeStA/KA AdT Mexiko Bücher

SI AS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1080 – Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

NME/0218 Zbirni fond

ŠKL/0063 Občina Škofja Loka

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

ŽA (Župnijski arhiv) Kranj, Matične knjige

ŽA Novo mesto – Kapitelj, Matične knjige

ŽA Stara Loka, Matične knjige

ŽA Stična, Matične knjige

ŽA Škofja Loka, Matične knjige

ŽA Velesovo, Matične knjige

TISKANI VIRI (dostopni na dLib.si)

Schematismus des Laibacher Gouvernement-Gebiets (za leta 1819–1822).

Schematismus von Krain und Kärnten (za leto 1827).

Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebiet im Königreich Illyrien (za leto 1829).

Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebiet im Königreich Illyrien (za leto 1835).

ČASOPISI

Amtsblatt zur Laibacher Zeitung, 1864.

30 V izvorniku: *Cordobia*.

31 Pico de Orizaba, s 5636 metri najvišja mehiška gora.

32 Njegova letna plača je torej znašala okoli 220 goldinarjev.

33 Francel bi bil lahko Rajmundov brat Francišek, Cene in Mimi sta neznani osebi. Naslovnik pisma bi bil lahko teoretično kateri koli izmed treh Rajmundovih bratov: Janez, Francišek ali Ignac. Kljub temu je najbolj verjetno, da je bilo pismo namenjeno slednjemu, saj se v njem omenja Kranj, kjer je Ignac nekaj časa živel in služboval.

34 Morda Antonija Kalker (1795–1872), graščakinja na Khislsteinu.

LITERATURA

- Grdina, Igor: Viva Mexico! *Slovenska kronika XIX. stoletja* (ur. Janez Cvirn). Ljubljana: Nova revija, 2001, str. 70–72.
- Kastelic, Franc: *Meksikajnarska ekspedicija*. Murska Sobota: Eurotrade Print, 2004.
- Ovsenar, Tita: Meksikajnarji. *Kronika* 41, 1993, št. 2, str. 14–17.
- Pahor, Miroslav: Vloga gorenjsko-koroške prometne pahljače pri rekrutiranju pomorskega kadra v preteklosti (1812–1918). *Kronika* 27, 1979, št. 1, str. 30–42.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: DZS, 1982.
- Studen, Andrej: Mi smo fajn ljudje, meksikajnarji, hoč' mo se vojsk'vat tam v Meksiki. *Slovenska kronika XIX. stoletja* (ur. Janez Cvirn). Ljubljana: Nova revija, 2001, str. 72.
- Švajncer, Janez J.: *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Prešernova družba, 1992.
- Zapotnik, Ivan: Meksikajnarjev dnevnik. *Življenje in svet* 4, 12. 9. 1930, št. II, str. 284–286 (1. del); 19. 9. 1930, št. 12, str. 311–314 (2. del).

SUMMARY

The image of Central American countries in a letter by the Mexicano Rajmund Urbančič

The primary aim of this paper is to present the content and context of a letter that the Mexicano (Slov. *Meksikajnar*, a soldier fighting in Mexico as a member of the Austrian Volunteer Army, transl. note) Rajmund Urbančič sent home to his brother from Puebla, Mexico in 1865. In the introduction of the paper, there are some observations about the life of the author of the letter. He was born in Škofja Loka in 1842. From 1858 to 1864, he was a cadet in the Austrian Navy. Immediately after leaving the navy, he joined the Austrian Volunteer Army, which, under the leadership of the Habsburg Archduke Ferdinand Maximilian, sought to establish military and political supremacy in Mexico. In a letter written in the German Kurrent script, Rajmund Urbančič describes a two-month journey from Trieste, through Gibraltar and the Caribbean, to the Mexican mainland city of Puebla. In it, he shares his impressions of the journey with his brother, describing the situation in Martinique and Mexico, the local population, the economic situation, with an emphasis on the prices of products, especially food and drink. Noting the differences between the local and foreign cultures, he never fails to make an aesthetic assessment of women, which he openly admires. From time to time, he also weaves his experiences as a soldier into the text, although military matters are never at the forefront of his interest. Particularly interesting are his observation regarding the meeting with Emperor Maximilian and assessment that the emperor, unlike the Austrian army, was very popular among the Mexican people. Raymond's cautious optimism emanates from the letter, just as his satisfaction with the situation he had found in Mexico. In the country he has come to conquer as a soldier, he is more eager to make the best of all the opportunities it offers: to make a lot of money, to win some girls and, in general, to enjoy all the gifts of an exotic land.

Meksikajnarska vojašnica v nekdanji rafineriji sladkorja v Ljubljani (Henrik Costa: Reiseerinnerungen aus Krain).